

ATATÜRK'ÜN ULUS-DEVLET FİKRİ OLUŞUMUNDA ESKİÇAĞ TARİHİ KİTAPLARININ YERİ

Halil ERDEMİR*
Hatice P. ERDEMİR

****ÖZET**

Günümüzde çok çeşitli bilgiye hızlı ve yoğun bir şekilde ulaşılabilmektedir. Sosyal ve beşeri bilimlerin de fen ve diğer bilim alanları kadar önemli ve insan hayatı için vazgeçilmez olduğu bir gerçektir. Dünya şartları ve bilgi hızlı bir şekilde değişmektedir. Sosyal ve beşeri çalışmalar da insanlığa ışık tutmaya devam etmektedir. Geçmişte yaşanan pek çok tecrübenin de kişi ve devletlere yön verdiği bilinen bir gerçektir.

Aşağı-yukarı bir asra yakın bir süre önce, henüz Cumhuriyet ilan edilmeden, Mustafa Kemal'in zihninde yeni bir devletin temelini oluşturacak görüşler belirginleşmiş olmalıdır. Yeni bir devlet, yeni modern kurum ve oluşumları da beraberinde getirmeliydi. Mustafa Kemal'in, tarih ve sosyal bilimlerle ilgili seçtiği ve okuduğu kitapların, düşüncelerinin oluşmasında etkili olduğu konuşmalarında ve uygulamalarında görülebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Siyaset Bilimi, Eski Türk Tarihi, Kimlik, Ulus-Devlet Oluşumu.

THE EFFECTS OF ANCIENT HISTORY BOOKS ON ATATURK'S NATION BUILDING PERCEPTION

ABSTRACT

At present, various information and knowledge can be obtained easily and intensely. Social sciences are necessary for humanity as much as natural and technological sciences. Rapid developments and changes occur day by day on information and knowledge. Social sciences still continues to shed lights on past and present time. Past experiences directed/directs individuals as well as states.

Almost a century ago, even before the Turkish Republic was proclaimed, Mustafa Kemal gathered necessary information and decided on his future republic's formative ideas and perceptions. A new state had to have new modern institutions and open to new ideas whether originated of modern times or experienced of the previous ages. Mustafa Kemal read a number of books in social sciences which affected his perception and ideas. This article discusses on Mustafa Kemal's selected books on ancient history which were reflected on his speeches and nation building processes.

Key Words: Mustafa Kemal Atatürk, Political Science, Ancient Turkish History, Identity, Nation-building.

---

* Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi. El-mek: uygula@yahoo.com

** Doç. Dr., CBU Fen-Edebiyat, Fakültesi Tarih Bölümü. El-mek: haticeerdemir@yahoo.com.tr)

GİRİŞ

İnsanın kişilik özellikleri ve yetenekleri kalıtım ve zamanla elde ettiği tecrübelerinden oluşmaktadır. Kişinin hayat tecrübesi ise, çevresi, aldığı eğitim-öğretim, özel ilgi duyduğu kitapları okuması ile şekillenmektedir. İnsanın kimlik ve kişiliğinin şekillenmesinde ve ileriye dönük kararlarında hangi unsurun ne oranda etkili olduğunu rakamlarla belirtmek elbette mümkün değildir. Atatürk'ün okuduğu kitaplar onun kişiliğinin ve fikirlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Okuduğu kitaplarda olumlu ya da olumsuz bulduğu fikirleri işaretlemiş, özenle altını çizmiş ve bazı kısımlara da notlar düşmüştür¹.

Mustafa Kemal Atatürk farklı alanlarda pek çok kitap okumuştur. Bunların içinde Eski Çağ ile ilgili olanları vardır. Süleyman Fikri (Erten)'in² (1876-1962) *Antalya Livası Tarihi* adlı eseri okumuş ve 'Likyalıların kim oldukları, Türk olup olmadıkları' ile ilgili görüşlerin yer aldığı satırları çizmiştir. Kitapta, Herodotos'un verdiği bilgilerle ilgili ilginç yorumlar, eski mezar taşları ve Likya bölgesinin Türklerle ilgili olan bağlantısının eskiye dayandığına dair görüşler üzerinde durulmuştur. Alfred Feuillet'in *Avrupa Milletleri Ruhiyatı*'nda³, eski Yunan eski Roma toplumlarının karakterleri ve bunun Avrupa toplumlarının kimlik oluşumlarındaki önemleriyle ilgili kısımları çizmiştir. Ahmet Refik'in (1881-1937), *Büyük Tarih-i Umumi* kitabını da okumuştur. Kitaptaki, tarihin tanımı ve araştırma alanından, Hitit, Fenike, eski Çin, eski Yunan, eski Roma, eski Avrupa ve Asya'ya ait kısımları çizmiştir. Herbert George Wells'in (1866-1946), 5 ciltlik *Cihan Tarihi'nin Umumi Hatları* adlı eserini de okumuştur. İlk iki ciltte yeralan insanın yaratılışından, insanlığın en erken gelişim çağları, Eski Çağ yazarlarının ve düşünürlerinin bazı olayları anlatmalarına dair parçalar ve çeşitli millet ve devletler hakkındaki görüşleri, eski Sümer, eski Babil, eski Yunan hayatına dair özel konuları işaretlemiştir. Kitapta bulunan çeşitli millet ve devletler hakkındaki görüşlerin yanına Atatürk de kendi fikrini not olarak düşmüştür. Bunlar; Sümer, Babil ve eski Yunan hayatına dair konulardır. Tarihi bir lider olan Büyük İskender'in hayatına özel ilgi göstermiştir. Bir lider olarak Büyük İskender'in⁴ kişiliği ve Aristo'nun⁵ ona bağlılığının sebeplerini anlatan kısmı özellikle işaretlenmiştir. Mustafa Kemal'in özel olarak ilgilendiği kısım İskender'e dair bazı özel açıklamaların vurgulandığı yerlerdir. Büyük İskender'in büyük evrensel dünya devletini kurduğu bölgede, Mustafa Kemal de "ikinci kahraman

¹ Mustafa Kemal'in eğitim ve okumaya verdiği önem hakkında bk. Gümüş 1986, 111-122.

² Antalya Sultanisi'nde Türkçe öğretmenliği yapmış olan Süleyman Fikri Erten, 1922 yılında Kale İçi'ndeki Alaaddin Camisi'nde Antalya Müzesi'ni kurmuştur.

³ Osmanlı Türkçesine Mustafa Rahmi Balaban tarafından tercüme edilmiştir.

⁴ Büyük İskender'in genişleme siyasetinde Makedonya ve Yunanistan arasındaki ilişki ve Yunanların o dönemin filozofları tarafından medeni toplum, Makedonların ise barbar olduklarına dair görüşler için bk. Poulton 2000, 14-15.

⁵ Makedonya kralı II. Amyntas'ın (Philippos'un babası) hekimi Nikomakhos'un oğlu olan Aristo, MÖ (Milattan Önce) 384 veya 385'te, günümüzde Athos tepesi olarak adlandırılan tepenin yakınlarında küçük bir Makedonya şehri olan Stageira'da doğmuştur. MÖ 367 veya 366'da 17 yaşında Platon'un Atina'daki akademisine (Akademeia) girmesiyle Platon'un en parlak öğrencilerinden biri olmuştur. Yardımcı hoca olarak çalıştığı dönemde, okuma tutkusuyla tanınmış, (Platon, ona "okuyucu" lakabını takmıştır) daha sonraları Akademeia'daki öğretime kendisi de katkıda bulunmuştur. Tiran Atarnevs'li Hermias'ın siyasi danışmanı ve dostu olur. Aynı esnada, özgünlüğünü daha o zamandan belli eden bir okul kurmuş ve okuldaki yaşambilim üzerine çalışmalarda bulunmuştur. MÖ 343'te Pella'daki (Bugün Ayii Apostili) Kral Makedonyalı Philippos'un sarayına, oğlu İskender'in eğitimini üstlenmek üzere çağırılmış ve Büyük İskender'in fikir babası olmuştur. MÖ 322'de, altmış üç yaşında ölmüştür. Aristoteles'in Türkçe'ye çevrilen eserleri için bk. Aristoteles, *Gökyüzü Üzerine*, 1997; Aristoteles, *Eudemos'a Etik*, 1999; Aristoteles, *Fizik*, 2001; Aristoteles, *Kategoriler*, 2002; Aristoteles, *Yorum Üzerine*, 2002; Aristoteles, *İkinci Çözümlemeler*, 2005; Aristoteles, *Poietika* (şir sanatı üzerine), 2005; Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, 2005; Aristoteles, *Atinaların Devleti*, 2005. Aristoteles'in görüşleri için bk. Timuçin 2002, 245-320; Hançerlioğlu 2002, 50-395.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

Makedonyalı” olarak yeni bir devletin, Türkiye Cumhuriyeti'nin, temellerini atmıştır. Atatürk'ün Eski Çağla ilgili okuduğu ve üzerinde durduğu kitaplardan sadece bir kısmı buraya alınmıştır.

Bu çalışma, Mustafa Kemal'in Eski Çağ toplumlarının kültür ve medeniyetleri, Büyük İskender gibi Eski Çağdaki büyük devlet adamlarının hayatları ve liderlik vasıfları, eski Türk ve Avrupa toplumları, eski din, devlet, adalet, hukuk, felsefe, demokrasi gibi kavramlar üzerinde duran okuduğu kitapları konu almaktadır. Bu kitaplarda bulunan ve Mustafa Kemal'in kimlik ve kişiliğine etkilerine ve bunun konuşma ve uygulamalarına nasıl yansdığına değinilecektir. Atatürk'ün okuduğu ve etkilendiğini işaretleriyle belirttiği kitaplar ve bölümlerinde yer alan bilgiler, kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne, uygulama ve söylemlerine yansımıştır. Bu da Atatürk'ün “hayatta en hakiki mürşit ilimdir.” sözünün bir göstergesi olmalıdır.

Araştırmanın önemi ve amacı

Atatürk'ün Eski Çağ tarihi ile ilgili okuduğu kitaplar, tarihe bakışını ve ulus-devlet fikrinin oluşmasını sağlayan unsurlardandır. İnsanın özellikleri, kalıtım dışında ya örnekleme yoluyla ya da okuduğu kitaplarda elde ettiği bilgilerle oluşabilmektedir⁶. İnsanın kimlik ve kişiliğinin şekillenmesinde ve ileriye dönük kararlarında pek çok unsurun etkili olduğu bilinmektedir. Mustafa Kemal'in de okuduğu kitaplarda özenle altını çizdiği bölümlerin onun ruh dünyasına hitap ettiği anlaşılmaktadır. Bu bölümlerde, müspet fikir ve düşünce olarak değerlendirildiklerinin yanında menfi olarak gördüğü fikirleri de işaretlemiştir⁷. Kültür ve medeniyet insanlığın ortak mirasıdır. Mustafa Kemal'in kurduğu devlet için mümkün olan bütün uygarlıklardan örnek almaya çalıştığı görülmektedir. Mustafa Kemal, Eski Çağ toplumlarının kültür ve medeniyetlerini incelemiştir. Büyük devlet adamlarının hayatlarını, liderlik vasıflarını, dinleri, adalet ve hukuk sistemlerini, felsefe ve demokrasi fikirlerini ve uygulamalarını incelemiştir⁸.

Mustafa Kemal, Osmanlı Devleti'nde Eski Çağ tarihi başta olmak üzere tarihî konulara bakışın yeterli olmadığını düşünmüş olmalıdır. Avrupalı devletlerin Osmanlı topraklarındaki eski medeniyetlere ilgilerini gördükten sonra bazı girişimlerde bulunulmuştur. 1840'lerden sonra, yeterli bir bilinç olmamakla birlikte, Osmanlı Devleti'nde müzecilik faaliyetleri başlamıştır. Avrupalı müştelikler, Anadolu başta üzere Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde de arkeolojik eserleri araştırmışlardır. Avrupalı emperyalist devletler, Osmanlı topraklarındaki tarihî eserlerden pek çoğunu ülkelerine taşımışlar ve bunlardan çok yönlü faydalanmışlardır. Bütün bu çalışmaların kitaplar ve sergilerle ortaya koymuşlardır. Atatürk de, Avrupalıların bu kitaplarından ve müzelerdeki sergilerden haberdardır. Mustafa Kemal Avrupalıların çalışmalarından etkilenmiş ve benzer ilmî düşünce ve faaliyetlerin yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde de gerçekleştirilmesini istemiştir. Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra Türk Tarih Kurumu'nun kuruluş ve bu kurum aracılığıyla tarihin her alanında çalışmalar başlamıştır. Eski Çağ tarihi ve arkeoloji alanında da araştırmalar yaptırmıştır. Bu konularda çalışmaların başlamasında Mustafa Kemal'in bilgi birikimini önemli rol oynamıştır⁹. Atatürk'e kaynak olan belli başlı Eski Çağ tarihi kitapları bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

⁶ Atatürk “*Türk halkı iyi bir eğitim görmeli ve iyi bir hükümete sahip olmalıdır. Eğitim okul demektir. ... Çocuklarımızın iyi bir eğitim almasını ve Müslümanlığın değerleri ile donanmasını isteriz*” diyerek eğitim ve okumanın önemini ortaya koymaktadır (Gümüş 1986, 115).

⁷ Atatürk'ün farklı konulardaki görüş ve düşünceleri ve değerlendirmeleri için bk. Kocatürk 1999.

⁸ Enver Ziya Karal da Atatürk'ün yapacağı her yenilik ve devrimde okuduğu çeşitli kitapların etkisinin olduğunu ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır bk. Karal 1981, 112-34.

⁹ Türkiye'de arkeoloji, antropoloji ve bunlarla ilişkili yardımcı bilim alanları gün geçtikçe gelişmektedir. Bilişim teknolojilerinin de bu alanlara katkısıyla, Eski Çağ tarihinin aydınlanmasına yardımcı olan bilim alanları ve çalışmaları da hızlanmaktadır. Ancak Türkiye'de halen tarih, tarihî eser ve bunların değeri konusunda yeterli bir gelişme sağlandığı da söylenemez. Bu konuda Türkiye'deki gelişme ve problemler için bk. Palaz Erdemir ve Erdemir 2005, 129-144; Palaz Erdemir ve Erdemir 2009.

Turkish Studies

Antalya Livası Tarihi, Süleyman Fikri Erten, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1922 (1338), 193 sayfa.

Bu kitabın 10 ile 18. sayfaları arasında, Antalya çevresinde yaşamış eski halklar ve bunların Türk olma ihtimalleri tartışılmıştır. Atatürk bu kısımları yer yer çizmiştir. 193 sayfadan oluşturulmuş olan kitabın, 20. ve 46. sayfalarında da bazı kısımlar altı çizilmiştir. Kitapta Homeros ve Herodotos gibi Eski Çağ tarihçilerinin Likyalıların kökeni hakkında ileri sürdükleri fikirler incelenmiştir. Likya olarak adlandırılan bölge, aşağı yukarı bugünkü Teke yarımadasına tekabül etmektedir. *Kamusu Âlam* esas alınarak, “Herodotos’un Yunanlılar Anadolu’daki sömürgelerinde kökenleri Turanlı olan kavimler ile uzun ve büyük savaşlar yaptılar” açıklaması işaretlenmiştir (Tüfekçi 1983, 14-19). Herodotos’un burada açık seçik ortaya koyduğu bir iddia mevcut değildir. Belki Kimmer, İskit gibi toplulukların Anadolu’ya geldiklerine dair bilgiler vermektedir. Bozkır kültürüne benzer yaşayış özelliklerinin bulunmasına rağmen, bunların Türk olup olmadıkları veya Turan ırkından olup olmadıkları konusu günümüzde halen tartışmalıdır. Bununla birlikte Atatürk’ün Yunanlıların Anadolu’da savaştığı sömürgelerin Turan olma ihtimalini gerek söylemlerinde, gerekse bu toprakların Turanlı kavimlere aidiyeti üzerinde durması önemlidir. Bunun, Türklerin Anadolu topraklarındaki varlıklarına ve devamlılığına meşruiyet zemini hazırlamak amaçlı olduğu görülmektedir. Mustafa Kemal Anadolu’ya sahip çıkarken bunun tarihi meşruiyetini ve belgesini gerekirse kullanmak için ilgili bilginin altını çizerek belirlemiştir.

Kitabın yazarı, Eski Çağ’daki bölge halkı olan Solimosların aslında “Suleim”den yani Süleyman peygamberden geldiğini ve Turan soyunun da yine bu peygambere dayandırıldığını anlatmaktadır (Tüfekçi 1983, 14-19). Atinalı Likus’un bölgeyi ele geçirmesiyle bölge halkının Likyalılar olarak isimlendirildiğini belirtmektedir. Eski Çağ kaynaklarında Herodotos ve Homeros’un ifadelerine dayanarak Truva savaşında, Akalara karşı Truvalıların yanında yer alan Likyalıların kara ve denizde askeri güç bakımından iyi olmalarını da ön planda tutarak bunların Anadolu’ya erken dönemlerde gelmiş Türkler olduğunu açıklamaktadır (Palaz Erdemir ve Erdemir, 2006, 573-83). Süleyman Fikri, bölgeden ele geçen mezar taşları üzerindeki yazıların, Yunan harflerine benzemesine rağmen henüz çözülmemiş olduğunu ve Mösyö Furbe’ye göre bu dilin Yunan ve Acem dillerinin karışımından oluşmuş bir dil olduğunu belirtmektedir¹⁰ (Tüfekçi 1983, 17).

Mustafa Kemal, Süleyman Fikri’nin kitabında bulunan Eski Çağ’da Anadolu’da Türk kimliğinin varlığını sorgulayan 10-18. sayfalarındaki satırları çok dikkatli okumuştur. Bazı satırların altını bazılarının ise dikey olarak yan kısımlarını çizmiştir. İlgili sayfalarda en önemli olarak gördüğü satırların yanına çarpı şeklindeki özel işaretini de koymuştur (Tüfekçi 1983, 18). Mustafa Kemal bu satırlarda kendine ve kuracağı devlete ait unsurlar bulmuştur. Anadolu’nun bir Türk yurdu olduğunu destekleyen fikrine bu satırlar hizmet etmiş olmalıdır.

1920’li yılların başında Emperyalist güçlere karşı verilmiş millî mücadele henüz tamamlanmıştır. Türk entelektüel ve bilim insanları arasında Anadolu’daki Türk varlığının

¹⁰ Konuşulan veya yazılan dilin başka bir dil ile karışarak yeni bir dil haline gelmesi için göçlerin yaşanmış olması gerekir. Yahudi dillerinde bulunan yine Anadolu’da konuşulan Ladino ve Yiddiş bunlardan sadece ikisidir. Ladino, 1490’lı yıllardan sonra İspanya ve Portekiz başta olmak üzere Avrupa’dan kaçan Yahudilerin kullandıkları bir dildir. 15. yüzyıl İspanyolcasının İbranice ve Türkçe karışımı neticesinde ortaya çıkan bir dildir. Benzer şekilde Almanca, İbranice ve doğu Avrupa’nın bazı yerel dillerinin karışımından oluşan dile de Yiddiş denilmektedir. Arap harfleriyle yazılan Osmanlı Türkçesi de bir dilin kendine ait olmayan alfabelerle yazımına örnektir. Doğu Türkistan’da da Arapça alfabesiyle Türkçe halen Çin’de kullanılmaktadır. Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde de Kiril alfabesiyle Türkçe yazılmaktadır. Furbe’nin iddiasını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir bk. Bean 1998; Çevik 2002. Likya’da gerçekleşen uluslararası bir göç uluslararası bir dili oluşturmuştur. Ulusal bir dil diğer uluslarla karşılaşarak kaynaşmakta ve uluslararası bir mahiyet almaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

Selçuklu ve Osmanlı döneminden daha önceye gidip gitmediği konusu henüz o düzeyde yeterli değerlendirilememektedir. İşte bu dönemde Mustafa Kemal, meselenin tartışılması ve araştırılması gerektiğine inanmaktadır. Türklerin Anadolu'da eskiden beri yaşamakta olan bir kavim olduğunun ispatı "ulus-devlet" temellerinin oluşturmasında oldukça etkili olacaktır. İşte bu düşüncelerle Mustafa Kemal, Anadolu'da Türk varlığını ispat için temeller aramıştır. Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde gerek hanedanlarla, gerekse bireysel adlarıyla varlıklarını sürdürmüş olan Türk toplumunun Türkiye ile doğrudan bağlantılı olduğunu tartışmakta ve araştırılmasını istemektedir. Diğer kitaplarda da işaret koyduğu kısımlara "millî benlik" ve "millî hâkimiyet" hususlarıdır. Millî bilincin zihinlerde oluşturulmasıyla ilgili izleri ve alt yapıyı Mustafa Kemal'in okuduğu kitaplarda takip edebilmek mümkündür¹¹.

***Avrupa Milletleri Ruhiyatı*, Alfred Feuillet, tercüme eden: Mustafa Rahmi (Balaban) Matbaa-i Amire, İstanbul 1923, 100 sayfa.**

Mustafa Kemal'in *Avrupa Milletleri Ruhiyatı* adlı kitabın sonuna düşmüş olduğu nottan bu kitabı dikkatle ve bir gecede okuduğu anlaşılmaktadır. Kendisinin şu ifadesi de kitap içinde işaretlediği kısımların neden önemli olduğunu ortaya koymaktadır: "*Çok enteresandır, tekrar dikkatle okunacak bazı noktalar vardır*" (Tüfekçi 1983, 40). Kitap, Eski Çağ'daki toplumlardan bahsetmektedir. Eski Çağ'dan Yeniçağ'a kadar pek çok milletin karakteri ve yaşayış tarzı hakkında bilgiler veren kitap ilginçtir. Mustafa Kemal bu kitabın pek çok kısmını işaretlemiş sayfaların yanlarına notlar düşmüştür. Burada sadece Mustafa Kemal'in hangi Eski Çağ toplumları ile ilgili kısımlara önem verdiği üzerinde durulacaktır¹².

Mustafa Kemal, kitabın 1. sayfasında, "*Her ulus, özel birtakım düşünce ve duyguya sahiptir. Bunlara "ulusal özyapı" (Seciye-i milliye) denir.*" ifadesinin altını çizmiştir (Tüfekçi 1983, 21). Kitabın 4 ile 16. sayfaları arasında, eski Yunan ve Roma toplumlarının karakterleri karşılaştırılmaktadır. Bu kısımlarda, her bir toplumun özelliklerini yansıtan satırların altları çizilmiş ve yanlarına işaretler konulmuştur (Tüfekçi 1983, 21-40). Atatürk'ün, "*Türk Milletinin karakteri yüksektir, Türk Milleti çalışkandır, Türk Milleti zekidir*" sözünün esin kaynağı da diğer milletlerin özellikleri üzerine okuduğu yazılar olmalıdır. Kitapta, Yunan toplumunun tarım toplumu olmamasına karşın Romalıların tarım toplumu olduğunu anlatan kısımlar Mustafa Kemal'in dikkatle okuduğu yerlerdir. Onun, "*Eğer milletimizin büyük çoğunluğu çiftçi olmasaydı, biz bugün dünya üzerinde olmayacaktık*", "*Milletimiz çiftçidir. Milletinin çiftçilikteki çalışma imkânlarını, asrî ve iktisadî tedbirlerle en yüksek seviyeye çıkarmalıyız*" sözlerinde okuduğu kitapların etkisi açıkça görülebilmektedir.

Mustafa Kemal'in altını çizdiği satırlar şu şekilde devam etmektedir: "*Eski Yunanın yükseliş nedeni dışa kapalıdır. Ama yok olup çöküşüne de yine dışa kapalılık neden olmuştur. Romalıların yüksek niteliği olan takip fikri ve bir araya gelerek örgütlenmek, yani işbirliği düşüncesi ve dayanışma Yunanlılarda yoktu. ... Roma imparatorları, birleşik büyük bir ulusçuluk (Milliyet) oluşturamadılar. Ama merkezi büyük bir siyasetle görkemli bir devlet oluşturan Roma olmuştur. ... Romalıların örgüt düşüncesine dair orijinal eserleri hukuktur. Bir kez dünyaya hâkim olduktan sonra Romalıların imparatorlukta evrensel biçimde bir hukuk tesis ettiler. Rençper ve asker olan Romalıların yalnız müspet ve pratik şeylere aşırı biçimde önem vermekle ünlüdür. ... Roma eğitimcileri fert için değil, devlet için çocuk yetiştirirlerdi. ... Roma azametinin beşiği nankör,*

¹¹ Atatürk'ün okuduğu diğer kitapların, kendisinde milliyetçilik fikrinin oluşmasındaki etkisi için ayrıca bk. Eroğlu 2001, 285-298.

¹² Bu kitaptan başka Mustafa Kemal, daha geç tarihlerde, 1934 yılı baskısından tercüme edilmiş olan Mu Kıtası hakkındaki üç kitabı da dikkatle okumuştur. *Mu Kıtası*, *Mu'nun Çocukları*, *Mu'nun Mukaddes Sembolleri* adlarını taşıyan ve James Churchward (1852-1936) tarafından kaleme alınan üç ayrı kitabı Türkçe'ye tercümesinden okumuştur (Tüfekçi 1983, 376-396). Bu kitapların değerlendirmesi için bk. Meydan 2005.

fakir, sağlıklı kayaların yüzüne ekip biçmek zorunda bulunan bir yer idi. Yasaları da böyle 'sert ve kuvvetli' değil mi?" ... Romalıların karakterini üç şey değiştirdi. 1- Barbar istilası, 2- Katoliklik, 3- İhtilaller. Yarımada olan yabancı istilaları nedeniyle Roma karakteri derin değişikliğe uğradı” (Tüfekçi 1983, 21-40). Atatürk’ü etkileyen bu satırlar onun sözlerine ve uygulamalarına yansımıştır. Atatürk askerlik ve ziraat mesleğine önem vermiştir. Bunun sebebi askerî özelliklerini koruyup geliştiren ve bu özelliklerini toprakla uğraşarak ziraat alanında kendine yeterli olan milletlerin (bütün bu özelliklere sahip olmayanlara göre) daha iyi korunabildikleri ve uzun ömürlü olduklarını okumuştur. Kitabın ilgili sayfalarına aldığı notlar ise ilginçtir. Kitaptaki son cümlelerin yanına Mustafa Kemal, “*Seciyenin Tadili*”, “*Türklük*”, “*Din*” gibi kelimeleri not düşmüştür. Bu noktada, Mustafa Kemal’de de, tarih içerisindeki din ve mekân değişiklikleri dolayısıyla eski Türk kültürünün ve karakterinin de değiştiği fikrinin oluştuğu düşünülebilir. Toplumların tarihi süreçte bu tür değişimlere uğramaları tabii olmakla birlikte Mustafa Kemal’in bu değişimi olumlu ya da olumsuz görüp görmediğini kestirmek mümkün görünmemektedir. Ancak, Osmanlı’nın çöküş sürecinde çok uluslu bir devlette, “Osmanlıcılık”, “İslamcılık” ve “Türkçülük” gibi “ortak idealler” oluşturarak devletin topyekün ayakta kalmasını sağlamaya yönelik akımların işe yaramadığını yaşayarak görmüştür (Davison 1968, 85-86; Haytoğlu 2000, 531-38; Erdemir 2006, 7-10).

Mustafa Kemal’in doğduğu ve gençliğini yaşadığı yıllarda Osmanlı Devleti en zor zamanını yaşamaktaydı. Devlet ve fikir adamları Devlet’in içinde bulunduğu olumsuzluklardan kurtulmak için tartışmalar ve çareler düşünmüşlerdir. Millî birlik ve beraberliğin sağlanması için çok şey yazılıp çizilmiştir. Ancak bütün bu çalışmalardan beklenen sonuç ve gereken fayda da çıkmamıştır. “Osmanlıcılık” ve “İslamcılık” fikirlerinin işe yaramadığı bu devrede Mustafa Kemal’in zihninde, ‘Türklük bilinci ve kimliğinin’ canlandırılmasının ve millî bir devlet kurulmasının temellerinin atıldığı anlaşılabilir. Diğer taraftan millî devlet kurma düşüncesi sadece Osmanlı Devleti’ndeki fikir hareketleri ile değil, bütün dünyada ortaya çıkan millî kimlik arayışlarının da etkisiyle gerçekleşmiştir (Kemal 1927, 419-421; Aydemir 1968, 33-38; Erdemir 2007, 65-69).

Mustafa Kemal, yaşadığı dönemdeki milletlerin karakterleri ve içinde buldukları durumları anlatan sayfaları da dikkatle okumuştur. Atatürk aynı şekilde Fransızlar, İspanyollar, İngilizler, Ruslar ve İtalyanların kendilerine özgü yönetim, teşkilat, din, edebiyat ve sanat anlayışlarına dair bölümleri de çizmiştir. Mustafa Kemal’e göre yeni bir devlet kuracak olan kişinin sahip olması gereken özellikler vardır. Buna göre, liderin sadece tarih ve siyaset bilgisi yeterli olmayıp aynı zamanda din, felsefe, edebiyat, sanat ve ekonomi gibi pek çok konuda da bilgi sahibi olması gerekmektedir¹³. Geçmişte ve yaşadığı dönemde farklı milletlerin karakter ve durumlarını tanıması, Mustafa Kemal’in yeni kuracağı “millî devlet”in esaslarını belirlenmesinde herhalde etkili olmuştur. Bu kitaplara ek olarak Mustafa Kemal’in ‘Türk milleti ve milli benlik’ konusunda yaşadığı dönemin önemli fikir adamlarından olan Ziya Gökalp’ten de etkilendiği açıktır¹⁴.

Mustafa Kemal’in 1923 yılında söylediği “*Büyük şeyleri yalnız büyük milletler yapar*” ve “*Bilmeli ki, milli benliğini bilmeyen milletler, başka milletlerin şikâridir*” sözleri, geçmişten o güne

¹³ Yine okuduğu diğer bir kitap, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da, onun farklı milletleri tanımak için gösterdiği gayreti ortaya koymaktadır. Selim Sırrı (Tarcan) (1874-1957), *Bugünkü Almanya*, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti, İstanbul 1930 bk. Tüfekçi 1983, 52-53.

¹⁴ Mustafa Kemal, Ziya Gökalp’in *Türk Medeniyet Tarihi* adlı kitabını da okumuş ve yer yer işaretlemiştir. 1876’da Diyarbakır’da doğan Ziya Gökalp, 1911’de Selanik’te yayın hayatına katılmıştır. Mustafa Kemal Gökalp’in fikirlerinden etkilendiği yapılan yeniliklerde görülmektedir (Aka ve Koprman 1976, bkz önsöz vd). Ancak Mustafa Kemal, Pan-Türkizm (Turancılık) anlayışını benimsememiştir. 1921 yılında Eskişehir’de yaptığı bir konuşmada, “*Ne islami birliğin ne de Türkçülüğün Türkiye için bir doktrin ya da mantıklı bir politika olamayacağını, yeni Türkiye hükümetinin politikasının, kendi millî sınırları içerisinde, bağımsız bir millî devlet oluşturmak*” olduğunu ifade etmiştir (Landau 1995, 1-110, özellikle 74).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

kadar yaşamış milletlerin karakterleri hakkında araştırmalar yapması sayesinde ortaya çıkmış sözler olmalıdır¹⁵. Kendine güvenen ve daha önce büyük işler yapmış milletlerin yine büyük işler yapabileceğine inanmaktadır. Milletine güvenmekte ve bunu sözleriyle ve uygulamalarıyla aşılamanın çalışmaktadır.

Mustafa Kemal eski Türkleri konu alan kitaplar okumuştur. Bunlardan birisi de Necip Asım'ın (Yazıksız) (1861-1935) 1924 yılında, Matbaa-i Amire'de basılan *Orhon Kitabeleri* adlı kitabıdır (Tüfekçi 1983, 401-405). Yine Necip Asım (Yazıksız) tarafından kaleme alınan ve 1900 yılında yayınlanan *Türk Tarihi*'nin I. cildini okumuş ve eski Türk tarihi ve Türklerin tavsifi, antropolojik ve etnografik özelliklerini anlatan kısımlarının altını çizmiştir (Tüfekçi 1983, 433-434). Mustafa Kemal'in 1930 yılında ortaya attığı "Türk Tarih Tezi" de okuduğu eserlerin etkisi ile ileri sürdüğü bir görüştür ve kendisinden sonra da çok tartışılmıştır¹⁶.

Ahmet Refik (Altınay) (1881-1937), *Büyük Tarih-i Umumi*, Kütüphane-i İslam ve Askeri, İstanbul 1912 (1328).

Ahmet Refik Bey'in *Büyük Tarih-i Umumi* adlı kitabı toplam 6 ciltten müteşekkildir. Mustafa Kemal bu eseri de dikkatle okumuştur.

I. Cilt (Tüfekçi 1983, 53-57),¹⁷ toplam 484 sayfadan oluşturulmuştur. Tarihin tanımı, evrenin yaratılışı ve Leopold Ranke'nin "*tarih ancak yazıyla başlar*" ifadelerinin altı çizilmiştir. Tevrat'ın dünyanın oluşumu ile ilgili kısımlarında geçen "*Tanrı önce 'nur'u yarattı*" ifadesinin hemen yanına 'nur' kelimesi "*güneş*" olarak düzeltilmiştir.

Kitabın 323. sayfasında Fenikeliler dönemine ait olduğu belirtilen bir Kıbrıs sikkesi resmedilmiştir. Resim Mustafa Kemal tarafından dikkatli bir şekilde incelenmiştir. Sikke üzerinde yatay bir kaideden dikey iki sütun çıkmaktadır. Sütunlar arasında ise tepede, uçları yukarıya dönük şekilde bir ay ve yıldız betimlemesi yer almaktadır. Sikkenin üst tarafındaki ay-yıldız, sayfa yanına çizgi ile işaretlenmiş ve "*ay-yıldız*" yazılmıştır. Sikkenin üzerindeki Latince ve Yunanca, Κοινον (KYPIION) yazıları "kaüne" olarak okunmuştur. Kitaptaki bu işaretlemelerin ve yazıların izlerini yeni kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nde gözlemlemek mümkündür. Türk bayrağı üzerindeki ay sembolü Osmanlı dönemindeki hilâl ile elbette bağlantılı olmalıdır. Pek çok Türk devlet ve toplumlarında da hilâl yaygın bir sembol olarak kullanılmıştır. Ancak yine de, Mustafa Kemal, yeni kuracağı devletin simgesini eski doğu kültürlerinden ve geçmişten esinlenerek uyarlamış gibi görünmektedir. Cumhuriyet döneminde basılmış olan sikkelerde de ay ve yıldız betimlemeleri yer alacaktır¹⁸.

Mustafa Kemal kitabın 160. sayfasında yer alan haritada Fenike uygarlığının yayıldığı alanı kırmızı ve mavi renklerle belirginleştirmiştir. Sayfa 336'da verilen bir bilginin de dikkate alındığı görülmektedir. Buna göre, Kuzey Suriye (Zincirli)'de bir Hitit şehri bulunmaktadır. Şehre ait

¹⁵ Türk milletinin değerlendirmesi ve bu söz için bk. Afetinan 1988, 18-25. Mustafa Kemal'in okuduğu bu kitap için bk. Tüfekçi 1983, 440-41.

¹⁶ Türkiye'de tarih çalışmaları ve Atatürk'ün Türk Tarih tezi için bk. Akurgal 1956, 582; Davison 1968, 135-136; İğdemir 1973, 3; **Afetinan 1974, 3-53**; Süslü 1995, 21-43; **Çığ 1995, 36-37**; Yıldırım 1997, 33; Meydan 2005, 9-38.

¹⁷ *Tarih-i Umumi*'nin I. cildinin ilk baskısında, bütün mekteb-i Sultaniye, idadiye ve dar'ül muallimin mektepleri için basıldığı ibaresi bulunmaktadır. Resimli ve haritalı olduğu belirtilen eser, Tüccarzâde İbrahim Hilmi tarafından, Kütüphane-i İslam ve Askeriye'de basılmıştır. Eserin orijinal baskısının kapağında bir kadın heykeli yer almaktadır.

¹⁸ Sümer, Elam, Part, Pers, Hititler, Bizanslılar, Sasaniler, Hiungnular, Uygurlar gibi Eski Çağ toplumlarının mühür ve sikkelerinde hilâl şeklinde ay ve yıldız sembolleri kullanılmış ve Türk-İslam devletlerinde de devam etmiştir. Bu konudaki açıklamalar için bk. Kurtoğlu 1992, 23-49.

duvarlardan birisinde “çift başlı kartal” figürünün¹⁹ kullanıldığı görülmektedir. Çift başlı kartal figürü Selçuklular (1217) ve Almanlar (1345) tarafından da kullanılmıştır (Tüfekçi 1983, 55). İşte bu bilginin de altı işaretlenmiştir. Sikke üzerindeki “ay-yıldız” ve “çift başlı kartal” figürleri birbirinden bağımsız ve farklı sayfalarda bulunmaktadır. Ancak çeşitli devletlere sembol olan figürler ile ilgili bilgilerin işaretlenmesi ilginçtir. Bu, Mustafa Kemal’in Türk Milleti için, geçmiş ile gelecek arasında bağ kurabilecek ama kendi içinde de özgün birtakım semboller aradığının ifadesi olmalıdır.

Mustafa Kemal aynı kitabın 455, 456 ve 459. sayfalarda Çinliler ve kurdukları devlet ile ilgili bilgileri işaretlemiştir. İşaretlenen satırlar Çin devletinin iç çekişmeler sırasında dışarıdan gelen hücumlarla çöktüğünü belirtmektedir. Satırları iki ünlem ve çarpı ile işaretlenen bölümde “Çin’in kuzey ve kuzeydoğusunda bulunan yabancı kabilelerin Çin’deki iç mücadelelerden faydalanarak akın etmişlerdir” denilmektedir. Eski Çağ’da Çin’e akın yaptığı belirtilen bu yabancı kabilelerin kimler olduğu konusu Mustafa Kemal’de merak uyandırmıştır. Atatürk, İstiklâl Harbi’nden sonra Türkiye’de homojen bir toplum oluşturmak için girişimlerde bulunmuştur. Muhtemelen bunun sebeplerinden birisi de devlet içinde muhtelif problem kaynağı olabilecek unsurlardan kurtulmak olmalıdır. Mübadeleyi bu merkezde görmek mümkündür. Gerek tarihî kitaplardan öğrendiği gerekse yaşadığı tecrübeler Mustafa Kemal’e mübadeleyi yaptırmıştır.

Büyük Tarih-i Umumi adlı eserin II. cildi 474 sayfadan oluşturulmuştur. Bu ciltte eski Yunan toplumunun yazıyla MÖ yedinci yüzyıl gibi geç bir dönemde tanıştığını belirten kısımların altı çizilmiş ve yan tarafına özellikle işaret konulmuştur. Homeros ve Herodotos’un eski Yunanistan halkları olarak “Danai”, “Ahai” ve “Pelask”lardan bahsettiğini anlatan bölümlerin altları da çizilmiştir (Tüfekçi 1983, 57). Buradan çıkarılan sonuç, “özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir. Ben milletimin en büyük ve ecdadımın en değerli mirası olan bağımsızlık aşkı ile dolu bir adamım... Bence bir millete şeref, haysiyetin, namusun ve insanlığın vücut ve beka bulabilmesi mutlaka o milletin özgürlük ve bağımsızlığına sahip olmasıyla kaimdir” sözü doğmuş olmalıdır.

Müsteşrik 246. sayfada, Aristoteles’in *Siyaset* adlı kitabından bahsetmektedir. Mustafa Kemal burada “Avrupa’nın soğuk bölgelerinde yaşayan halklar cesurdurlar. Fakat düşünsel çalışmaya ve sanatsal etkinliğe karşı yeteneksizdirler. Bu yüzden, çoğunlukla özgür yaşarlar. Hükümet yaşamına ve başka uluslara karşı egemenlik kurma yeteneği göstermezler. Asya toplulukları, düşünce etkinliğine sahip ve her türlü sanata yeteneklidirler. Fakat cesaretleri yoktur. Bu yüzden, egemenlik altında ve tutsak gibi yaşarlar. Yunan halkı da bunların ikisi ortasında ve her ikisinin özelliklerine sahiptir. Hem cesur, hem düşündürdür. Bu yüzden özgürlük düşüncelerine ve hükümet yöntemlerine sahiptirler.” satırlarının altını yer yer çizmiştir. (Tüfekçi 1983, 58). Acaba Atatürk kendisini bu satırlarda beyan edilen fikirlerle özdeşleştirmiş midir? Bu tam olarak bilinmemekle birlikte Atatürk’e “ikinci Makedon” denilmektedir. Bu satırları takip eden paragrafta ise Aristoteles’in, öğrencisi Büyük İskender’e, “Yunanlılara karşı hegemon (kumandan), barbarlara karşı hükümdar, Yunanlıları kendi dostu ve soyu, barbarları da hayvanları ve bitkileri sayması”nı öğütlediği satırlar yer almaktadır. Atatürk buraya iki soru ve iki ünlem işareti koymuştur. Muhtemelen Mustafa Kemal, böyle ünlü ve büyük bir filozofun diğer toplumları daha

¹⁹ Hititlerde çift başlı kartal figürünün bir sembol olarak yaygın bir şekilde, çok farklı yerlerde kullanıldığı anlaşılmaktadır. I. Suppiliuma’nın (MÖ 1380-1345), Muşili’nin (MÖ 1345-1315), Muvattalı’nın (MÖ 1315-1282), III. Muşili’nin (MÖ 1275-1250), III. Hattuşili’nin (MÖ 1275-1250), III. Tudhaliya’nın (MÖ 1400-1380), IV. Tudhaliya’nın (MÖ 1250-1220) mühürleri üzerindeki “kanatlı güneş ya da kartal” figürleri için bk. Akurgal 2001, 78, 84, 91, 94, 96, 105. Berlin Pergamon Müzesi’nde bulunan ve Hattuşaş’taki Yazılıkaya (MÖ 14. yüzyıl) kabartmasında yer alan parçada çift başlı kartal figürü belirgin bir şekilde görülmektedir (Akurgal 2001, 123-29). Alacahöyük kentinin giriş kapısında da çift başlı kartal betimlemesi yer almaktadır (Akurgal 2001, 146). Zincirli’den ele geçmiş olan ve bir yemek sahnesini tasvir eden kabartmanın üst kısmında da çift başlı kartal ve ortasında güneş betimlenmiştir (Akurgal 2001, 233).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

aşağı görmesi ve Büyük İskender gibi bir dünya hâkimine, hükmettiği toplumlara eşit davranmamasını öğütlemiş olabileceğine ihtimal vermemiştir. Demokrasi gibi insanlara kendini yönetme hakkı tanıyan eski Yunan toplumunun bir ferdi olan Aristoteles'in İskender'e vermiş olduğu bu öğüdün Mustafa Kemal tarafından uygun bulunmadığı düşüncesi oluşmaktadır. Yönetimde, acımasız ve despotik şekil için diğer insanları sadece sana hizmet etmesi gereken canlılar olarak görmek, yönetim rahatlığını sağlamış olmalıdır. Ne yapılırsa mübâh olan bir sistemde acıma duygusu olmamalıdır. İdareye fırsat veren ancak insanî olmayan bir davranış olmalıdır. Yazıların tarafsız bir gözle yazılması Mustafa Kemal'in "*Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa, değişmeyen hakikat insanlığı şaşkırtacak bir mahiyet alır.*" sözünü hatırlatmaktadır. Bu söz Atatürk'ün, ne olursa olsun gerçekleri yazmanın gerekliliği ve tarihî sorumluluğa sahip olunması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Büyük Tarih-i Umumi adlı eserin III. cildi 480 sayfadan ibarettir. Bu cildin 456. sayfasında MÖ 46 yılında Plutarkhos'un²⁰ Roma ve Yunan büyüklerinin özgeçmişlerini yazdığını ve bu eserin eleştirici olmaktan uzak olduğunu anlatan satır bulunmaktadır. Atatürk ilgili yerin altını çizmiştir (Tüfekçi 1983, 59).

Büyük Tarih-i Umumi'nin IV. cildi de III. cilt gibi 480 sayfadır. Bu ciltte 4. 19. ve 316. sayfalarda Avrupa Hunları ve Finlerin Türklüğü ile ilgili kısımlar işaretlenmiştir. Kitabın Hunlar ve Vizigotları barbar âlemi şeklinde niteleyen satırlarının yanına ünlem işareti konulmuştur (Tüfekçi 1983, 59-61). Anadolu'da Attila'nın bir yağmacı olarak anlatıldığını ifade eden kısımlar da Mustafa Kemal tarafından hayretle karşılanmış ve bu satırların yanına ünlem işareti konulmuştur. Bu, Kemal'in "Türk milleti", "Türklük ve milli birlik" konularına önem verdiği ve dikkat çektiğinin bir belirtisi olmalıdır. Diğer taraftan, buradan Avrupalıların Türkler hakkında olumsuz fikirler taşıdığını görmüştür. Türklerin barbar olmadığını, bu nedenle kültür ve sanatta da ilerlemesi gerektiğini fark etmiştir. Nitekim "*Yüksek bir insan topluluğu olan Türk Milleti'nin tarihi bir özelliği de, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir*", "*Bir millet sanattan ve sanatkârdan mahrumsa, tam bir hayata sahip olamaz*" gibi sözlerle Türklerin ince ruhlu bir millet olduğunu ifade etmiştir.

Mustafa Kemal *Büyük Tarih-i Umumi* adlı eserin V. ve VI. ciltlerini de okumuş ve işaretlemeler yapmıştır. Ancak adı geçen ciltler Ortaçağ ve devamını konu almaktadır. Bu konular da bu çalışmamızın kapsamı dışında olduğundan burada değinilmeyecektir.

Herbert George Wells (1866-1946), Cihan Tarihinin Umumi Hatları, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti, İstanbul 1927-1928.

Wells'in eseri toplam 5 ciltten oluşmaktadır. I. cilt 217 sayfadan oluşturulmuştur. Eserin I. cildinin 12 sayfadan oluşan kısmı bir giriş özelliği taşımaktadır. Kitabın 8. Sayfasında bulunan, "*Bu kitap, binlerce yerbilimcinin (paleontolojist), ve her daldaki doğa bilginlerinin ruhbilimcilerin, budunbilimcilerin (etnolojistlerin), kazıbilimcilerin (arkeologların), dilbilimcilerin (filolojistlerin), tarih uzmanlarının son yüzyıllar içinde buldukları kendi görüş alanlarında akıp giden gerçeklerin anlatımından başka bir şey değildir. Yüzyıl önceki tarih sadece kitaplarda yazılı tarihtir....*" ifadelerinin yan tarafı yukarıdan aşağıya doğru çizilidir. Atatürk bu yazının yanına yine yukarıdan aşağıya doğru "*Alaka*" yazmıştır. Araştırmalar ilerledikçe yeraltında kalan uygarlıkların anlaşılacağı ve bunların da gelişimi hızlandıracağı işaret edilmiş olmalıdır (Tüfekçi 1983, 75-76).

²⁰ Plutarkos (46-127), I. yüzyılın ortalarında, imparator Claudius'un döneminde, Boeoteia'nın Kuzey bölgesinde küçük bir kent olan Khaeroneia'da doğdu. Yunanlar ve Romalılar için en çekici üniversite kenti olan Atina'da okumuştur. Yunanistan, Anadolu, Mısır ve İtalya'da pek çok yeri gezmiştir. *Moralia, Yunanlıların ve Romalıların Yaşamları ve Yaşamlar* adlı eserleri vardır. Plutarkos için bk. Trench, *Plutarch*, 90 Timuçin 2002, 293; Hançelioğlu 2002, 57, 59.

Sayfanın üzerine 100 ve 1929 tarihleri yazılmıştır ve buradan, 1929 tarihinde okunmuş olan bu kitabın yazımından 100 yıl önceki bilgiler ile kitabın vereceği bilgiler arasındaki farklılıkların merak edildiği fikri oluşmaktadır.

Mustafa Kemal kitabın 10. ve 11. sayfalarının arasına şöyle not düşmüştür: “*Bugünkü neslin (Eosen devri) ceddinden itibaren ne gibi şekillerden geçtiğini hemen adım adım takip etmek mümkündür. Büyük memeli hayvanların çağıdır. İlk insanların fosilleri azdır. Birçok boşlukları doldurmak lazımdır. ...not Kemozoik, 40-4 milyon sene evvel, memeli hayvanlar, otlar, kara ormanları devri...*” Mustafa Kemal okuduğu bölümü anlamaya ve yorumlamaya yönelik özet notlar almıştır (Tüfekçi 1983, 73-105). Benzer şekilde kitabın 11., 12., 13., 18., 19., 21. ve 50. sayfalarda da evrenin, dünyanın ve diğer canlıların yaratılışı ile ilgili kısımları dikkatle okumuş ve notlar almıştır.

Mustafa Kemal birinci cildin 51. sayfasında, “*...Biyologlar insan ruhunun hayvansal bir kaynaktan geldiğine direktmedikçe gerçekte ilim ile din arasında tartışma ve çatışmayı gerektirecek hiçbir konu yok demektir.*” şeklinde yazılmış cümlemin altını çizmiştir (Tüfekçi 1983, 82). Buradan, “*Bizim dinimiz en tabii ve makul dindir ve ancak bundan dolayıdır ki son din olmuştur. Bir dine tabi olunması için akla, fenne, ilme ve mantığa uygun olması lazımdır. Bizim dinimiz bunlara tamamen uygundur*”, ...“*Biz ne Bolşevikiz, ne de Komünist: Ne biri, ne diğeri olamayız. Türkler milliyetperver ve dinlerine hürmetkâr bir millettir*” sözleri ortaya çıkmış olmalıdır.

Kitapta “*İlk insanlar herhalde 50.000 yıl önce görülmüşlerdir.*” cümlesi yazılıdır. Mustafa Kemal bu ifadenin altına 400.000 rakamını yazmıştır. Bugün Anadolu’da Paleolitik döneme tarihlenen ve İstanbul’da Yarımburgaz Mağarası’ndan ele geçen buluntular zamanımızdan 400.000 yıl öncesine tarihlenmektedir (Tüfekçi 1983, 86-87). Bu husus, Mustafa Kemal’in Eski Çağ ve bu alanla ilgili bilim alanları konusunda oldukça iyi bir bilgi sahibi olduğunu düşündürmektedir. Kitabı okurken, onunla sohbet eder gibi değerlendirmeler yapmaktadır. Bu da kitaptan ve içindekilerden zevk aldığını göstermektedir.

Mustafa Kemal’in okuduğu bu kitabın 111. sayfasında beyaz, siyah ve Mongol ırklardan bahsedilmektedir. Bu sayfada yeralan “*Avrupa Akdeniz Havzasında ve Batı Asya’da binlerce yıldan beri genellikle Kafkasyalı sayılan beyazlar otururlar*” cümlesini daire içerisine almış ve yanına “*beyaz*” yazmıştır. Burada da Anadolu’nun Türk yurdu olduğuna destek olabilecek ifadeler bulmuş ve bunu işaretlemiştir (Tüfekçi 1983, 95).

Aynı eserin 116. sayfasında, “*Amerika’nın yerli halkı Moğol ırkına mensuptur*” yazılıdır. Ayrıca aynı sayfada gamalı haçın (swastika) Amerika’daki Kızılderililer tarafından uğur sayıldığı yazılıdır (Tüfekçi 1983, 96). Atatürk yukarıdaki cümlemin altını 3 defa çizmiştir. Kızılderililerin dillerinde Türkçe kelimeler ve kültürlerinde Türk kültürüne benzerlikler bulunduğu günümüzde tespit edilmiştir. Türk Tarih Kurumu’nun Mustafa Kemal dönemindeki araştırma konularına bakıldığında Türklerin kökleriyle ilgili çalışmalar yapıldığı görülecektir. Atatürk en azından kendisinin araştırdığı kadar bilim adamlarının da araştırma yapmasını istemiştir. Okuduğu kitapta bulduğu bu bilgi günümüzde doğrulanmıştır. Nitekim Amerika’da Türklerin yaşadığı ispatlanmıştır.

Kitabın 130. sayfasında bulunan bir bilgi Atatürk’ün dikkatini çekmiştir. “*İlkel çağların insan topluluklarında tarımı kadınların başlattıkları, tarımsal yaşama geçişi kadınların sağladıkları, bölümü işaretlenmiştir.*” Kadınların toplum hayatının önemli bir vazgeçilmezi olduğunu düşünen Atatürk, kadını toplum hayatına sokmaya gayret etmiştir. Kadının toplumdaki yerini sadece tarım ile sınırlı tutmamış bilakis hayatın her safhasında bulunması için gayret sarfetmiştir.

Atatürk'ün okuduğu 131. sayfada, ilk uygarlığın altı veya yedi bin yıl önce Mısır ve Mezopotamya'da başladığından söz eden kısımlar çizilmiştir (Tüfekçi 1983, 97). Gerçekten yerleşimin ilk defa Mezopotamya ve Mısır da başladığı iddia edilmektedir. Parçada yerleşik hayata geçmiş insanların göçebe durumdaki grupların saldırılarına maruz kaldıkları ve toprakları için mücadele ettikleri anlaşılmaktadır. Bu mücadelenin de askerlik ve savunma icatlarına bir vesile olduğu belirtilmektedir. Atatürk bu bölümü de kayda değer bulmuştur. İnsanların toprakları ve vatanları için savaştıklarını görmüş ve bunu komutanlık yaptığı sürede de değerlendirmiştir.

Atatürk 145. sayfayı da işaretlemiş ve bazı rakamlar yazmıştır. Bu sayfada Mısır'ın Büyük İskender'e teslim olmasından sonra (MÖ 332) Yunanlılar, Romalılar ve daha sonra da Araplar, Türkler ve İngilizler tarafından yönetildiği anlatılmaktadır. Aynı sayfada 1929 tarihi ile 332'i rakamını toplamış ve Mısır'ın 2361 yıl esaret altında kaldığı hesaplamıştır (Tüfekçi 1983, 99). Esaret ve bağımsızlık hususunun jeopolitikle bağlantılı olabileceğini görmüş ve düşünmüş olmalıdır. Milletlerin yaşadıkları coğrafya karakterlerine dolayısıyla kaderlerine etki edebilmektedir.

Kemal okuduğu kitabın 157. sayfasında bulunan Girit uygarlığı ve Akdeniz'deki yayılımı ile bilgilere “*dikkat*” diyerek not düşmüştür (Tüfekçi 1983, 103). Adada yaşayanların anakaralarda yaşayan insanlara göre daha ileri düzeyde olmaları Atatürk'ün dikkatini çekmiştir. Herhalde bu adada yaşayan insanlar arasındaki yardımlaşma ve bağların diğerlerine göre daha kuvvetli olmasındandır.

Atatürk'ün “*dikkat*” diye yazdığı bir başka husus da 169. sayfada yer almaktadır. Bu da, Çince yazılmış eserlerin oldukça değerli olmalarına rağmen toplumun tamamına ulaşmasında güçlük yaşandığıdır. Diğer taraftan, batı uygarlığının alfabeleri daha yalın ve daha çabuk sonuç vermekte ve topluma daha hızlı ulaşmaktadır (Tüfekçi 1983, 104-105). Kitaptaki bu bölümden etkilenmiştir. Çince örneğinden hareketle karmaşık yazının zorluğu ve toplumun gelişmesine olumsuz etkisini görmüştür. Bu nedenle kolay öğrenilen ve herkesin ulaşabileceği bir alfabeyle sahip olmak gerektiğini düşünmüştür. Burada ayrıca toplumun eğitilmesi ve öğrenimin yaygınlaştırılması lüzumunu hissetmiş olmalıdır.

Mustafa Kemal'in kitapta işaretlediği yerlerin genel olarak dünyanın ve insanın yaratılışı, insan hayatının gelişimi, Anadolu ve çevresinde gelişen kültür ve medeniyetler olduğu görülmektedir. Aynı şekilde bu bölgedeki farklı toplumların kullandıkları dilleri, bu dillerin diğer dillerle olan ilişkisini ve farklarını da dikkatle incelediği görülmektedir. Kemal'in Eski Çağda kadınların üretim hayatında aldıkları roller gibi Eski Çağ tarihinin çok farklı konularına da oldukça entelektüel bir bakış açısıyla yaklaştığı hissedilmektedir. Özellikle doğu ve batı alfabeleri arasındaki farkları anlatan kısımlarda “*batı alfabelerinin yalın ve daha çabuk sonuç verdiği*”ni belirten kısımların, harf inkılâbı sırasında Latin harflerinin kabul edilmesinde etkili olduğu da düşünülebilir.

Atatürk, *Cihan Tarihinin Umumî Hatları* adlı eserin II. cildinin 41-42. sayfasını da işaretlemiştir. İşaretlenen satırlarda “*Anadolu'nun büyük bölümündeki halkın Yunan ve Girit halklarıyla akrabalıkları olasıdır*” yazılıdır (Tüfekçi 1983, 106). Anadolu'nun çevresiyle etkileşim halinde olduğunu ve her iki tarafta da aynı milletin üyelerinin yaşıyor olabileceği Kemal'in dikkatini çekmiştir. Gerçekten Adalar Denizi'ni (Ege Denizi) çevreleyen karalarda yaşayan topluluk ya da devletlerin tarih içinde etkileşim halinde oldukları bilinmektedir.

Aynı cildin 78. sayfasında, “*Yunanistan'ın ilk aşk ozanlarının büyüklerinden biri Midillili (Lesbos) Safo adındaki kadındı.*” İfadesi Atatürk tarafından çizilmiştir (Tüfekçi 1983, 107). Bu cümlemin altını çizmiş ve yanına çarpı işareti koymuştur. Mustafa Kemal, geçmişte ve yaşadığı çağda dünyanın farklı memleketlerinde yaşayan kadınların toplumun her noktasında etkili ve

Turkish Studies

faydalı olduklarını okuduğu kitap ve yayınlar sayesinde anlamıştır. Kadının sadece toplumun alt kadrolarında değil, düşünce, edebiyat, sanat ve siyaset alanında da topluma faydalı olacaklarının farkındadır (Afetinan 1988, 89-93)²¹.

Atatürk'ün okuduğu bu kitapta dikkatini çeken başka unsurlar da vardır. Yunan sanatı ve kültürünün adalar ve Mısır sanatı ile olan ilişkileri bunlardan birisidir. Büyük İskender'in hocası olan Aristo'ya bağlılığı ve Büyük İskender'in kişiliği ile ilgili bölümleri de çizmiştir. Aynı şekilde Roma'da İskender'in adını gölgede bırakan Sezar'ı anlatan bölümleri de çizmiştir. Önemli gördüğü yerlere ve metnin yanına çarpı işaretleri koymuştur. Kemal'in burada dikkatini çeken husus, tarihte her etkili liderin hocası, bilge adamlar topluluğu ya da danışma kuruluna sahip olduğudur. Atatürk, çeşitli alanlarda bilgili ve tecrübeli insanları meşhur akşam sofralarına davet ederek kararlarını almadan bilgi sahibi olmak istemiştir. Esasında bilgili ve tecrübeli devlet adamlarının, bilginlerin devlet yönetiminde değerlendirilmesi Türk devlet yönetimi geleneğinde bulunmaktadır.

Mustafa Kemal'in dikkatini çeken bir diğer husus da, Hindistan'ın Malarya sahiliyle Roma İmparatorluğu'nun bağlantısı olmuştur. Kitabın 115. sayfasında bulunan bilgiye göre Malarya'da Roma imparatoru Augustus adına bir tapınak, bir ticaret kolonisi ve iki Roma taburu bulunmaktadır (Tüfekçi 1983, 111). Bu da Osmanlılarda da olduğu gibi, Anadolu ve çevresine sahip olan devletlerin doğuyla ilgilendiklerini göstermektedir. Zira Osmanlı'da da Kanuni döneminde doğuya gemiler gönderilmiştir. Büyük devletlerin politikaları ve uygulamaları da büyük olmaktadır. Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nin de dünyanın değişik yerlerinde üslerinin bulunması aynı sebeptendir.

Mustafa Kemal aynı eserin 140. sayfasında yer alan “*Roma imparatorluğu, kendinden önceki tüm imparatorluklar hilafına büyük bir fatihin gerçekleştirdiği bir eser değildi. Kaynağı ve başlangıcı ne bir Sargon, ne bir Thothmès, ne bir Nabukadnezar, ne Cyros, ne İskender, ne de Kandra Gupta idi. Aksine Cumhuriyet tarafından oluşturulmuştur*” cümlelerini işaretlemiştir (Tüfekçi 1983, 117-18). Bu cümlelerden anlaşılan bir devletin gelişmesi ancak Cumhuriyet ile olacaktır. Atatürk yeni kurmuş olduğu devletin yönetim şeklini Cumhuriyet olarak belirlemiştir.

Kemal'in okuduğu bu eserin 150. sayfasında da “*Hayvanlığı inceleyen bir araştırmacı için kömür çağının yok olmuş hayvanları türünden bir hayvan ya da bir “Arkeopteriks” ne derece önemliyse, siyasa bilimiyle uğraşan bir uzman için de Roma devleti o derece dikkat çekicidir. Gerçekte Roma, bugün geçerlikte olan devlet tipinin ilkel örneğidir*” satırları işaretlenmiştir (Tüfekçi 1983, 117-18). Gerçekten siyasetle ilgilenen kişilerin Roma İmparatorluğu'nu incelemesinde faydalar vardır. Atatürk'ün de Roma İmparatorluğu ve mirasını incelememiş olması düşünülemez. Bugün Avrupa ve Amerika'da Roma İmparatorluğu ve Romalı bilginlerin eserleri üniversitelerde detaylı bir şekilde incelenmektedir.

Kemal'in okuduğu eserin 176. sayfasında ise “*Roma'nın özellikle Kartaca'nın düşüşünden, Sezar ve Sezarlık kuramının oluşuna değin süren yüz yıl içindeki siyasal, toplumsal yaşamı ile ABD ve Büyük Britanya İmparatorluğu'nun siyasal ve toplumsal yaşamı arasında açık ve genel bir benzerlik vardır. Gerek eski Roma, gerekse bugünün İngiltere ve Amerika'sında her hususta, aynı konumda olmasa da ortak olarak kullanılan “senato”, “demokrasi”, “proleter” gibi deyimler bu benzerliği daha da güçlendirmektedir.*” (Tüfekçi 1983, 119) ifadeleri bulunmaktadır. Bu satırların da altlarını çizmiş ve yanlarına çarpı işaretleri koymuştur. Batının Roma İmparatorluğu'nu kendi yönetimleri için örnek aldığını görmüştür.

Roma ve diğer toplumların siyasal işleyiş mekanizmaları Mustafa Kemal'in dikkatini çekmiştir. Kemal'in yeni kuracağı devletin yönetim şeklinin Cumhuriyet olmasında bu bilgiler

²¹ Atatürk'ün kadın hakları ile çalışmaları ve bakış açısı için bk. Tezel 1983, 1-42.

etkili olmuştur. Eski Roma'nın kurum ve teşkilatları 20. yüzyıl Avrupa ve Amerika toplumları için örnek oluşturmuştur. Aynı şekilde yeni kurulacak "Türkiye Cumhuriyeti"nin de Roma ve Batı'dan etkilendiği bir gerçektir. Mustafa Kemal'e göre "Bir devletin istinat ettiği esaslar 'istiklâli tam' ve 'bilakayd-ü şart hâkimiyet-i millîye'den ibarettir (1923)" ve "Hâkimiyet-i millîye öyle bir nurdur ki onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar yanar, tacidarlar mahvolur. Milletlerin esareti üzerine kurulmuş müesseseler her tarafa yıkılmaya mahkûmdur (1924)" (Afetinan 1988, 26-41 vd).²² Mustafa Kemal'in bu noktadaki görüşleri millet hâkimiyetine dayanan ve millî iradeyi esas alan bir Cumhuriyet idaresini kurmaktır. Robinson, Mustafa Kemal'in Cumhuriyet'i kurmak için oluşturmaya çalıştığı altyapıyı ve karşılaştığı güçlükleri anlatan kitabına "İlk Türk Cumhuriyeti" (The First Turkish Republic) adını vermiştir (Robinson 1963, 1-92)²³. Robinson'un başlığı iddialı gibi görünse de, Atatürk'ün Cumhuriyet ve demokrasi yaklaşımlarının Batı'daki örneklerine göre farklılığını ortaya koymaktadır.

Mustafa Kemal okuduğu bu eserin 198. sayfasında bulunan bazı satırları çizmiş ve çarpı işaretiyle dikkat çekmiştir. Bu satırlarda "İngiltere, Fransa, İspanya, Almanya ve İtalya siyasal kurumlarında tümüyle Roma'nın gösterdiği örneklerden esinlenmişlerdir. Saydığımız bu ülkeler, Avrupa tarihçilerinin gözünde en ön sırayı tutarlar. Bu yüzden bu tarihçiler, Roma'nın doğuda yapmış olduğu yıkımı bilmezlikten gelirler." (Tüfekçi 1983, 123) yazılıdır. Mustafa Kemal burada kurumsal olarak iyi örgütlenmiş ve Eski Çağ'dan yakınçağa örnek teşkil etmiş bir toplumun batı için örnek olduğunu görmüştür (Tüfekçi 1983, 124-25). Bununla birlikte Batılıların Roma'ya ait bazı olumsuz uygulamaları görmezlikten geldiklerini hayretle öğrenmiştir. Diğer taraftan Romalıların teşkilatçılıktaki bu başarılarının özellikle sanat, bilim ve kültür alanında Roma'nın yerinde kurulan devletler tarafından devam ettirilemediğini de öğrenmiştir.

Avram Galante (1874-1961), Hammurabi Kanunu, Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul 1925, 96 sayfa.

Hammurabi Kanunu adlı kitap 96 sayfa olup Türkiye'de Milletvekilliği de yapmış olan Türk Yahudisi Avram Galante tarafından kaleme alınmıştır. Galante'nin kitabının 7. ile 11. sayfaları arasında bazı yerleri Mustafa Kemal çizerek okumuştur. Bunlar arasında özellikle Şinar Hükümdarı olarak adı geçen Amrapel'in Hammurabi olduğunu belirten kısımlar ve kitabın üçüncü kısmında, "Üçüncü fasıl- Sümer Aile Kanunu Namıyla Maruf Kanundan" başlığının altı çizilmiştir. Mustafa Kemal, Eski Çağ'da yaşamış kanun koyucu eski bir toplumun aile ile ilgili koymuş olduğu kanunların ayrıntılarını incelemişti (Tüfekçi 1983, 215-216). Bu en eski kanun bütünüyle esas alınmamış olsa bile, medeni kanun hazırlanırken muhtemelen Mustafa Kemal, Hammurabi kanunlarının aile ilgili kısımlarının Türk toplumuna ve günün şartlarına uyarlanabilen parçalarından esinlenmiş olmalıdır. Bir toplumu ayakta tutan en önemli kültürel unsurlardan birinin "aile" olduğunun farkında olan Mustafa Kemal, önce ailenin sağlam temellere oturtulması gerektiğinin farkındadır.

Kemal okuduğu kitabın 11. sayfasında bulunan Sümer yazısının Arapça ve Türkçe ile karşılaştıran kısımlarına da not düşmüştür (Tüfekçi 1983, 216). Bu noktada da diller arasındaki benzerlik ve farklılıklara dikkat göstermiştir. Harf devrimini yaparken bu unsurları da göz önünde bulundurmuş olabilir.

²² Mustafa Kemal'in Cumhuriyet ve demokrasi idaresi ile ilgili yaşantısından kesitler için bk. Atay 1980, bütünü ve özellikle 7-35. Atatürk'ün meclis ve demokrasiye bakış açısı hakkında ayrıntılı bilgi ve değerlendirmeler için bk. Saray 1999.

²³ Mustafa Kemal'in yeni rejimi ve millî benliğin oluşması konusunda etkilendiği kişilikler hakkında ayrıca bk. Davison 1968, 109-144. Mardin, Mustafa Kemal'in Genç Türkler'den etkilenmesine rağmen, onun görüşlerinin kendine özgü ve farklı olduğunu belirtmektedir bk. Mardin 2000, 365-404.

Van Tarihi ve Kürtler Hakkında Tetebbuat, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1928, 96 sayfa.

Bu eserde Kürtlerin, Gutu ya da Asur dilinde Gardu veya Kardü şeklinde anılan ve batı Asya'nın diğer uluslarıyla eşit kabul edilen Turan soyundan geldikleri vurgulanmaktadır. Kemal, kitapta öne sürülen "...son araştırmalar Kürtlerin Yunanlılar devrinden çok evvel mevcut oldukları..." yazılı satırın altına çizmiştir. Eserde Ansiklopedia Britanika'nın başta olmak üzere, Urartu (Çilingiroğlu 1994), Lohordu, Gutu, Kurdu sözcüklerinin bir köke indirgendiğinden bahsedilmektedir. Kitapta Ansiklopedia Britanika ve Alman eserlerinin bazılarının adı geçen halkın Türk olduğunu kabul ettikleri belirtilmiştir. Atatürk de bu satırların yanına dikkat anlamında ünlem işareti koymuştur (Tüfekçi 1983, 439-440).

Atatürk'ün okuduğu kitaplar onun kararlarına, yeni devletin ve özlü sözlerinin şekillenmesine yardımcı olmuştur. Atatürk okuduğu kitaplardan alıntılar yapmış ve bu alıntıları konuşmalarında sık sık da kullanmıştır. Bunlar arasında, Atatürk'e atfedilen meşhur "*sağlam kafa sağlam vücutta bulunur*" sözü, ilk kez Helen dünyasında Platon tarafından ortaya atılmış (Plato, Republic, III. 410-412) ve "*orandum est ut sit mens sana in corpore sano*" şeklinde Romalı şair Juvenal'in satirik bir şiirinde de geçmiştir. İnsanın hayattan beklentisinin ne olması gerektiğini anlatan hicivli şiirde, mental ve beden sağlığın birlikte ve dengeli olmasının önemi, "*sağlam kafa, sağlam vücutta bulunduğu için insan şükretmelidir*" denilmektedir. Juvenal'in şiirinin, bu mısrası Romalılar arasında benimsenmiş ve bir özdeyişe dönüşmüştür (Juvenal, Satire X. 356. 64; Young 1998). Mustafa Kemal okuduğu kitaplardan faydalanmasını bilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışma, Atatürk'ün tarihe duyduğu ilgiyi ortaya koymaktadır. Burada özel olarak üzerinde durulan husus ise, Atatürk'ün Eski Çağ'a gösterdiği özel alakasının yeni Türk devletinin kurulmasında ve ideallerinin oluşmasındaki önemidir. Mustafa Kemal "*İnsanların tarihten alabilecekleri önemli dikkat ve uyanıklık dersleri, bence devletlerin genellikle siyasî kurumlarının oluşumunda, bu kurumların içeriğini değiştirmede ve bunların kuruluş ve yıkılışlarında etkili olmuş olan nedenlerin incelenmesinden çıkan sonuçlar olmalıdır*" demektedir (Afetinan 1989, 40). Atatürk'ün bu sözü kendisinin de bir devletin kurucusu olarak eski devlet ve toplumların kurum ve işleyişlerini dikkatle okuyup değerlendirdiğinin açık bir ifadesi olmalıdır. Nitekim bu, okuduğu kitaplara düştüğü notlarda ve altına çizdiği satırlarda da görülmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk 1930'larda Türklerin ve dünyanın geçmişiyle ilgili bazı iddialar ileri sürmüştür. Bu iddiaların Mustafa Kemal'e göre bir alt yapısı vardır. İddialar incelendiğinde, kendisinin sadece meraklı bir devlet adamı olmakla kalmayıp aynı zamanda iddia ettiği hususlarda akademik bir yaklaşım da sergilediği görülmektedir. İddialarının Türkler ya da doğulu bilim adamları tarafından araştırılarak dünyaya duyurulmasını ve ispatlanmasını istemiştir. "*Türk Tarih Tezi*", "*Batılı tarihçilerin Türklerin uygarlık değerinden yoksun, ikinci sınıf bir ırktan olduğunu göstermek için yaptıkları tarih yorumuna karşı*" (Karal 1969, 100) ortaya atılmıştır. En eski devirlerden yakın zamanlara kadar Türk tarihini ele alan bu tez, -G. Herbert Wells'in *Cihan Tarihi'nin Umumi Hatları* kitabına benzer şekilde- dört ciltten oluşan *Türk Tarihi'nin Ana Hatları* adlı kitapta toplanmıştır. Bu eserin ikinci kısmını da -*Tarih II Orta Zamanlar*- Atatürk bizzat kendisi yazmıştır (Meydan 2005, 29 vd). İç içe geçmiş, girift konu ve fikirleri içine alan Atatürk'ün Türk Tarih Tezi üzerine kitaplar, makaleler yazılmıştır. Bu çalışmanın esasını teşkil ettiği kadarıyla Atatürk, dünya tarih ve uygarlığını Türkler, Türk dünyası, Türklükle birlikte düşünmüş ve tarihî mirasa sahip çıkılması konusundaki hassasiyetlerini her fırsatta dile getirmiştir. Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'nun açılması, Türk tarihinin yazılması girişimleri ve benzeri çalışmalarla,

Turkish Studies

Türklerin Batılı ülkelerle olan mücadelesinin sadece savaş meydanında olmadığını, bunun aynı zamanda ilmî ve siyasî yönlerinin de bulunduğunu göstermiştir. Bu nedenle adı geçen alanlarda ilmî çalışmalarla araştırmacıların ve halkın güçlendirilmesinin gerekli olduğunu sözleri ve çalışmalarlarıyla ortaya koymuştur.

Türk Tarih Tezi'nde Türklerin anayurdu ve etnik kökenleri üzerinde durulmuştur. Bununla ilgili olarak, Anadolu'da Hititlerin, Likyalıların, Truvalıların, Ege ve Yunan medeniyetini kuranların Türk olabilecekleri üzerinde durulmuştur. Aynı şekilde, Mezopotamya'da bulunan Sümerlerin de Türk olma ihtimalleri incelenmiştir. Mısır ve hatta Roma'nın kurucularının da (Etrüsklerin) Türk olabilecekleri iddia edilmiştir. Türklerin Akdeniz medeniyetlerinin kurulmasındaki etki ve katkıları üzerinde durulmuştur. Mustafa Kemal, bu tezi batı ilim ve medeniyet dünyası karşısında basit bir karşıt anlayış olarak da geliştirmemiştir. O dönemde Batı dünyasının tarih, arkeoloji, antropoloji alanlarındaki araştırmalarını, Avrupa milletlerinin geçmişinde aramaları ve çalışmalarını bu temeller üzerine kurmaları, dünya hâkimiyet anlayışının da başka bir siyasî göstergesiydi. Atatürk bir taraftan savaştan bedbin ve yaralı bir şekilde çıkmış olan Türk toplumunun aslında geçmişte güçlü olduklarına dair örnekleri göstermekte, diğer taraftan Avrupa'ya Türklerin ne kadar bir medeni millet olduğunu da ispat etmeye çalışmaktadır. Bu girişim aynı zamanda yeni kurulacak olan devletin temellerini oluşturacak insan kaynağını güçlü kılmak amaçlıdır. Diğer taraftan dünya milletlerine, tarihî mirasın korunması ve araştırılmasında birlikte hareket edilmesi ve dünya barışının sağlanması konusunda olumlu mesaj da vermek istemiştir.

Mustafa Kemal yeni Türkiye Cumhuriyeti için yeni bir tarih bilinci oluşturmaya çalışmıştır. Bunun özellikle tarih bilimcileri, aydınlar ve devlet adamlarında gerçekleşmesi gerektiğini düşünmüştür. Daha sonra bu düşünce ve bilincin genel anlamda halkta yerleştirilmesi için çabalar sarfetmiştir. Mustafa Kemal'in "*Ecdadımız büyük imparatorluklar kurmuş, uygarlıklar yaratmış. Bizim görevimiz bunları aramak, incelemek, kendi milletimize ve dünyaya tanıtmaktır*"²⁴ sözü, Eski Çağ tarihi araştırmalarını derin bir şekilde içine alan bu çalışmalar için duyduğu inanç, istek ve kararlılığın açık bir ifadesidir.

Mustafa Kemal'in "*Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır*" sözü onun okuduğunu ve ecdadının geçmişini bildiğinin bir ispatıdır. Bu sözü, Atatürk'ün kendine, geçmişine ve geleceğine güvendiğinin bir göstergesidir. Okumak insanları çok yönlü, bilgili ve etkili kılabilmektedir. Atatürk, tarih okuyarak geçmişini öğrenmiş, kendinde güç bulmuş ve gençlere de okumayı tavsiye etmiştir. Atatürk, tarihine ve Türklerin özelliklerine çok güvenmektedir. Bu güven ve inanç şüphesiz bilen, okuyan ve inanan birisinin ifadesi olarak "*Ne mutlu Türk'üm diyene!*" şeklinde telaffuz edilebilir. Bilginin ve bilgiyi değerlendirmenin kuvvet olduğu, bilgi çağında liderlerin okumalarının gerekliliği kadar yönetilenlerin de okumaları gerekmektedir. Bilgiye, bilime ve bilim adamına sahip çıkan toplumlar geçmişte olduğu gibi gelecekte de başarılı olacak ve çağlarına yön vererek zamanlarını şekillendireceklerdir.

²⁴ Dinçer 1981, 10.

KAYNAKÇA

- AFETİNAN, **Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı (9 Ocak 1936), Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı**, AÜDTCF yayını, Ankara 1974.
- AFETİNAN, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1988.
- AFETİNAN, **Mustafa Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım**, Ankara 1989.
- AKA İsmail ve KOPRAMAN Yaşar, **Ziya Gökalp-Türk Medeniyeti Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Güneş Matbaacılık, İstanbul 1976.
- AKURGAL Ekrem, "Tarih İlmi ve Atatürk", **Bellekten**, cilt 20, sayı 80, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1956, s.571-584.
- AKURGAL Ekrem, **The Hattian and Hittite Civilizations**, Republic of Turkey Ministry of Culture, Ankara 2001.
- ARİSTOTALES, **Eudemos'a Etik**, (çev. S. Babür), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 1999.
- ARİSTOTALES, **Fizik**, (çev. S. Babür) 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.
- ARİSTOTALES, **Gökyüzü Üzerine**, (çev. S. Babür) 1. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 1997.
- ARİSTOTELES, **İkinci Çözümler**, (çev. A. Houshiary), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.
- ARİSTOTELES, **Kategoriler**, (çev. S. Babür) 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2002.
- ARİSTOTELES, **Yorum Üzerine**, (çev. S. Babür) 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2002.
- ARİSTOTELES, **Poietika (şiir sanatı üzerine)**, (çev. N. Kalaycı), Bilim ve Sanat Yayınları Ankara 2005.
- ARİSTOTELES, **Nikomakhos'a Etik**, (çev. S. Babür), Kebikeç Yayınları, Ankara 2005.
- ARİSTOTELES, **Atinalıların Devleti**, (çev. F. Akderin) 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2005.
- ATAY, Falih Rıfki, **Babanız Atatürk, Bayrak, Atatürkçülük Nedir? Atatürk Ne İdi?**, Er-Tu Batbaası, İstanbul 1980.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İkinci Adam 1950-1964**, c. III, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988.
- BEAN, George, **Eski Çağda Lykia Bölgesi**, (çev. Hande Kökten), Arion Yayıncılık, İstanbul 1998.
- ÇEVİK, Nevzat, **Taşların İzinde Likya**, Arkeoloji ve Sanat yayınları, İstanbul 2002.
- ÇİĞ Muazzez İlmiye, "Atatürk ve Türkiye'de Arkeoloji", Bilim ve Ütopya, sayı 17, İstanbul 1995.**
- ÇİLİNGİROĞLU, Altan, **Urartu Tarihi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Bornova 1994.

- DAVISON, Roderic Henry, **Turkey-The Modern Nations in Historical Perspective**, New Jersey 1968.
- DİNÇER, N., "Atatürk'ün Milli Eğitimle İlgili Görüşleri", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi 1981 Yılı Sosyoloji Konferansları**, Atatürk Özel Sayısı, İstanbul 1981.
- ERDEMİR, Halil, **Why Turks Turned their Faces to the West?**, Manisa Ofset, Manisa 2006.
- ERDEMİR, Halil, **Manisa Yahudileri ve Dünyaya Açılmalarına Giriş**, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa 2009.
- GÜMÜŞ, Hüseyin, "Atatürk'ün "Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir" Sözü Işığında Gençlerimizin Kendi Özbenliklerine Yabancılaşmasına Sebep Olan Faktörler ve Kültürel Etkilenme", **Selçuk Üniversitesi 2. Milli Gençlik Kongresi Tebliğler**, Konya 1986, s.111-122.
- EROĞLU, Haldun, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Düşün Dünyasının Oluşumundaki Etkenlerle İlgili Bazı Görüşler", **Atatürk Yolu Dergisi**, sayı 27-28, Ankara Üniversitesi Türk inkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara Mayıs-Kasım 2001, s.285-298.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, **Düşünce Tarihi**, dokuzuncu basım, Remzi Kitabevi İstanbul 2002.
- İĞDEMİR, Uluğ, **Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu**, Ankara 1973.
- JUVENAL, **The Satires**, Trans. Niall Rudd, Oxford University Press, Oxford 1992.
- KARAL, Enver Ziya, **Atatürk ve Tarih**, Atatürk'e Saygı, Ankara 1969.
- KARAL, Enver Ziya, "The Principles of Kemalism", in E. Özbudun and A. Kazancıgil (Ed.), **Atatürk Founder of a Modern State**, Part I, C. Hurst and Company, London 1981, s.12-34.
- KEMAL Gazi Mustafa, **Nutuk**, 2. Elli bin baskı, (Osmanlı Türkçesi'nde), Ankara 1927.
- KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.
- KURTOĞLU, Fevzi, **Türk Bayrağı ve Ay Yıldız**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992.
- LANDAU, Jacop M., **Pan-Turkism-From Irredentism to Cooperation**, London 1995.
- MARDİN, Şerif, **The Genesis of Young Ottoman Thought: A Study in the Modernization of Turkish Political Ideas**, Syracuse University Press, Syracuse 2000.
- MEYDAN, Sinan, **Atatürk ve Kayıp Kıta Mu**, Truva Yayınları, İstanbul 2005.
- PALAZ, ERDEMİR Hatice ve ERDEMİR Halil, "Kültürel Mirasın Korunması ve Ülke Kalkınmasındaki Önemi", **Türk Kültürü**, sayı: 505-506, yıl: XLIII, Ankara 2005, s.129-144.
- PALAZ, ERDEMİR Hatice ve ERDEMİR Halil, "Akdeniz Çevresinde Gelişen Siyasi Olaylarda Likya'nın Yeri (İ.Ö. 5. yy. ile 1. yy. Arası)", **III. Uluslararası Likya Sempozyumu**, Antalya 2006, s.573-585.
- PALAZ, ERDEMİR Hatice ve ERDEMİR Halil, "Belgeler Işığında Almanların Osmanlı Devleti'nde Yaptıkları Eski Çağ ve Arkeoloji Çalışmaları", **I. Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Türk Alman İlişkileri Sempozyumu**, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya Nisan 2010, s. 225-236.
- POULTON, Hugh, **Who are the Macedonians?**, Hurst and Company, London 2000.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

-
- ROBINSON, Richard D., **The First Turkish Republic- A Case Study in National Development**, Harward University Press, Cambridge ve Massachusetts 1963.
- SARAY, Mehmet, **Türk Devletlerinde Meclis (Parlamento), Demokratik Düşünce ve Atatürk**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.
- SÜSLÜ, Azmi, “Cumhuriyet Döneminin Türk Kültürüne Bakışı ve Kültür Politikaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 31, Cilt: XI, Ankara Mart 1995, s.21-43.
- TEZEL, Sıdıka, “Atatürk ve Kadın Hakları”, **Atatürk ve Kadın Hakları-Kadın Dernekleri Federasyonu ve Gönüllü Kuruluşlar**, Komisyon, Türk Ticaret Bankası'nın Cumhuriyet'in 60. Yılına Armağanı, Ankara 2002, s.1-43.
- TİMUÇİN, Afşar, **Düşünce Tarihi**, I. Cilt, dördüncü baskı, Bulut Yayınları, İzmir 2002.
- TÜFEKÇİ, Gürbüz, **Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1983.
- YILDIRIM, Recep, “Atatürk'ten Günümüze Eski Çağ Tarihi ve Arkeoloji Çalışmaları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, sayı: 6-7, D.E.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, İzmir 1997, s.33-48.
- YOUNG, David C., *Mens sana in corpore sano? Body and Mind in Greek Literature*, University of Florida, **Nassh Convention**,: The University of Windsor, Windsor, Ontario, Canada May 22-25 1998.
- (http://www.la84foundation.org/SportsLibrary/NASSH_Proceedings/NP1998/NP1998zza.pdf-28.01.2011 saat 23.00).